

ONT- moeten & ONT- wikkelen

Fundament voor Sparrenhof als pedagogische vrijplaats

Tom van den Eertwegh en Maike Kooijmans

i.s.m. Ron Antens, Marlies Heetebrij,
Dennis Janssen, Bas Krans,
Karin Spijkers

Tilburg, Maart 2024

Inhoudsopgave

1 Eerbetoen en toekomstdroom	3
1.1 Achtergrond	3
1.2 Missie en ambitie	3
1.3 Ontwikkelfase 2022- 2024	3
1.4 Een gemeenschappelijk vertrekpunt	4
Leeswijzer	4
2 Een pedagogische vrijplaats voor educatie, onderwijs en opvoeding	5
2.1 Sparrenhof, waar onderwijs, educatie en opvoeding samen komen	5
2.2 Wat is een pedagogische vrijplaats?	6
2.3 De unieke meerwaarde van Sparrenhof	6
3 Veerkracht stimuleren	10
3.1 Wat is veerkracht?	10
3.2 Werkende mechanismen bij het bevorderen van veerkracht	10
4 Conclusie	14
Referenties	15
Andere publicaties Empty Farm to Fill.	15
COLOFON	16

1 Eerbetoen en toekomstdroom

1.1 Achtergrond

In 2021 waren zes partners het erover eens dat landgoed Sparrenhof moest worden behouden als unieke plek voor jeugd. Zij wilden het terrein duurzaam ontwikkelen tot een kansrijke omgeving voor Tilburgse jongeren. Een omgeving om te 'ont-moeten en ont-wikkelen'. Die partners zijn: Gemeente Tilburg, Fontys Pedagogiek, T-Primair, Portvolio, Contourdetwern en Stichting Sparrenhof.

Zij zagen in Sparrenhof de kans om:

- **gelijke kansen** te stimuleren door een inclusievere, uitdagende leer- en speelomgeving;
- bovenmatige **competitie en prestatiedruk** te verminderen;
- **mentale én sociale veerkracht** van jeugd te vergroten;
- **bijzondere, niet alledaagse ontmoetingen** mogelijk te maken;
- de betekenis en waarde van het concept '**pedagogische vrijplaats**' te onderzoeken en in praktijk te brengen;
- **natuur en cultureel erfgoed** in Stadsbos013 te behouden.

1.2 Missie en ambitie

In de zomer van 2021 is een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar zowel de inhoudelijke koers als de financiële mogelijkheden. Hiervoor hebben de partners de volgende doelstelling geformuleerd: *"Wij willen dat landgoed Sparrenhof een kansrijke, inclusieve omgeving is voor bijzondere ont-moetingen en ont-wikkelingen voor en door 'Tilburgse' jeugd."* (Heetebrij, 2021)

In het najaar van 2023 is ook de externe communicatie gestart, middels een nieuwe visuele identiteit, nieuwsbrief, folder en website. Hier is het verhaal van Sparrenhof als volgt verwoord: *"Sparrenhof is een fijne, inspirerende plek. Een plek die ruimte biedt aan alle kinderen en jongeren uit Tilburg en omstreken. Ruimte voor ONT-moeten met anderen. Ruimte voor ONT-wikkelen, gericht op brede talenten van kinderen en jongeren, niet op prestaties, door het bieden van een alternatieve leer-, speel- en maakplaats. Ruimte op alle momenten van de dag, de week, het jaar voor activiteiten door jeugd en voor jeugd, zodat ze hun talenten kunnen ontdekken, zichzelf kunnen zijn en bovenal ook plezier hebben."* (sparrenhoftilburg.nl)

1.3 Ontwikkelfase 2022- 2024

Vanuit de missie en ambitie zijn vier proeftuinen ontstaan, elk met een eigen focus en opdracht:

1. Campus Sparrenhof
2. Sparkling Sparrenhof
3. Expeditie Sparrenhof
4. Professionele Werkplaats Sparrenhof

Tijdens de ontwikkelfase moeten de proeftuinen:

- ervoor zorgen dat er activiteiten plaatsvinden op Sparrenhof die passen bij de gemeenschappelijke doelstelling;
- ervaren wat wel werkt en wat niet werkt;
- een plan maken voor de toekomst van Sparrenhof na 2024 (inhoudelijk én financieel, waaruit duidelijk moet blijken wat de opbrengst of het tekort is).

1.4 Een gemeenschappelijk vertrekpunt

De afgelopen jaren zijn er binnen de proeftuinen allerlei projecten en initiatieven ontplooid. Deze hebben al veel positieve resultaten opgeleverd. Inmiddels is er behoefte ontstaan aan een gemeenschappelijk vertrekpunt. Daarmee kunnen we beter onderbouwen wat de activiteiten op Sparrenhof opleveren. Dit is belangrijk voor onszelf, maar ook voor professionals, (school)directeuren, managers en bestuurders uit het brede werkveld van onderwijs, educatie en opvoeding als potentiële gebruikers van Sparrenhof. Wat maakt Sparrenhof uniek en welke ontwikkelkansen biedt Sparrenhof voor Tilburgse kinderen en jongeren? Wat is de meerwaarde van Sparrenhof naast de bestaande programma's en curricula in het onderwijs, de kinderopvang, het kinder- en jongerenwerk en de vrijetijdssector? In dit document wordt hiervoor de basis gelegd.

Leeswijzer

De toekomst van Sparrenhof bouwen we voor kinderen, jongeren en jongvolwassenen, in de leeftijd van 4 tot circa 24 jaar. Om de leesbaarheid van het stuk te bevorderen én recht te doen aan de diversiteit van de doelgroep, spreken we hier steeds over jongeren, waarbij we alle bovenstaande doelgroepen bedoelen.

2 Een pedagogische vrijplaats voor educatie, onderwijs en opvoeding

Tijdens de eerste proeftuinperiode ontstonden bij de trekkers vragen over de scope van hun opdracht. Want in hoeverre richten we ons op onderwijs of op opvoeding? En kan het ook allebei? En wat is eigenlijk het verschil tussen onderwijs, educatie en opvoeding? Ook was er onduidelijkheid over de term ‘pedagogische vrijplaats’. Want, wat verstaan we daaronder? En is Sparrenhof een pedagogische vrijplaats? Verderop in dit fundament (in deel 2) gaan we hier dieper op in, door de eerste ervaringen in de proeftuinen en de eerste onderzoeksresultaten van het ontwerpgerichte onderzoek ‘Empty Farm to Fill’ te bundelen. Het doel is om de specifieke missie en aanpak van Sparrenhof te beschrijven en te onderbouwen. Hiermee hopen we Sparrenhof beter te kunnen onderscheiden en positioneren in het pedagogisch veld.

2.1 Sparrenhof, waar onderwijs, educatie en opvoeding samen komen

In de Nederlandse taal maken we een onderscheid tussen onderwijs en opvoeding en hebben we er twee vakgebieden, met eigen opleidingen van gemaakt. Angelsaksische landen kennen dit onderscheid niet. Daar spreekt men van *education*, wat zowel onderwijs, educatie als opvoeding omvat.

Het Nederlandse woord **educatie** heeft een bredere betekenis dan het begrip onderwijs: educatie gaat ook over vorming en ontwikkeling in bredere zin, formeel en informeel, binnen- en buitenschools.

De term **onderwijs** wordt meestal gebruikt voor ‘binnen-schoolse leeractiviteiten’. Daarbij werken professionals gericht aan de ontwikkeling van vooraf opgestelde leerdoelen, met een voorop ontworpen programma (curriculum) en specifiek gekozen lesmethoden en didactiek die passen bij een bepaald ontwikkelingsniveau van de leerling. In vakliteratuur wordt dit ‘intended curriculum’ genoemd (Heijnen, 2024): een lesprogramma dat vooraf ontworpen is.

Opvoeding (als discipline) houdt in dat professionals jongeren een goede basis mee willen geven, zodat zij veilig, gezond en gelukkig kunnen opgroeien. Professionele opvoeders scheppen daarvoor samen met andere ‘actoren’ de nodige voorwaarden (een positief opvoedklimaat). Ze zijn in hun professionele handelen sterk gericht op het welbevinden van jongeren en de focus ligt minder op leerprestaties. Afhankelijk van de opvoedcontext kan het pedagogisch handelen gericht zijn op individuele jongeren of op een groep.

In de diverse leefwerelden van jongeren (thuis, op school, in de vrije tijd en online) zijn de scheidslijnen tussen educatie, onderwijs en pedagogiek minder scherp dan hierboven staat beschreven. Ze leren ook buiten de formele instituties van elkaar, in de wijk, op straat, in de peergroup, online en ook in de vrije tijd. Door en met mensen met wie ze samenleven en die ze tegenkomen in het alledaagse leven. Dit zijn de natuurlijke ‘hulp- en inspiratiebronnen’ waar ze uit kunnen putten. In vakliteratuur wordt dit ‘hidden curriculum’ genoemd, het verborgen curriculum waar de leeropbrengsten niet van te voren bepaald zijn. (Heijnen, 2024).

Op Sparrenhof laten we de harde grenzen tussen onderwijs, educatie en opvoeding los. We streven tenslotte allemaal hetzelfde na; we willen de brede (talent)ontwikkeling mogelijk maken en het sociaal en mentaal welbevinden van jongeren bevorderen. Diverse jeugdprofessionals (vanuit zowel onderwijs, educatie, jeugdwelzijn en pedagogiek) kunnen elkaar daarbij enorm versterken: “You need a village to raise a child”.

2.2 Wat is een pedagogische vrijplaats¹?

Een pedagogische vrijplaats kun je zien als een ‘tussenruimte’, een verbindingsplek kinderen en jongeren, binnen en buiten de reguliere instituties voor onderwijs, educatie, opvoeding en jeugd(welzijns)werk. Het is een microsamenleving die de grenzen opzoekt van reguliere wet- en regelgeving, ten gunste van het welzijn van jongeren. Er gelden eigen normen over wat jeugdigen ‘ten goede komt’ en daar hoort ook een specifieke aanpak bij. Jongeren, met hun dromen, potenties en meervoudige talenten zijn hier zelf belangrijke ‘change agents’. Zij zijn regisseur van hun eigen leerroutes en worden daarin door professionals begeleid. Pedagogische vrijplaatsen kunnen dus binnen en buiten de gevestigde instituties ontworpen worden, groot en klein.

De vrijplaatsen zijn vaak een antwoord op een pedagogische behoefte die voortvloeit uit een maatschappelijke kwestie. Op Sparrenhof is dat het verminderen van de prestatiedruk, het terugdringen van kansenongelijkheid én het waarderen van meervoudige talenten. Pedagogische vrijplaatsen hebben vaak een activistisch karakter. Want het bevorderen van het welzijn van jongeren gaat vaak gepaard met het doorbreken van maatschappelijke structuren en sociale onrechtvaardigheid.

In een pedagogische vrijplaats wordt in het belang van het welzijn van jongeren integraal gedacht en gewerkt. De samenwerkende professionals komen uit verschillende disciplines zoals het onderwijs, buitenschoolse educatie en recreatie, opvoeding en jeugdwelzijnswerk (jongerenwerk/kinderwerk). In de vrijplaats vindt ontschotting plaats tussen gevestigde systemen, functies en disciplines. Met als grote winst dat professionals elkaar aanvullen en versterken.

Het ‘pedagogische’ in een vrijplaats verwijst naar de missie dat het **welzijn van jongeren** voorop staat, en dat er sprake is van een pedagogische relatie tussen jongeren en professionals. Daarnaast betekent ‘het pedagogische’ ook dat er in een vrijplaats ruimte is voor nieuwe ontmoetingen én voor de geboorte van nieuwe ideeën en initiatieven. Het is dus een veilige plek waar kan worden geëxploreerd, gepionierd, gecreëerd, ontwikkeld, gemaakt, geëxperimenteerd en gelummeld (Kooijmans, 2021; Masschelein, 2023).

In het licht van bovenstaande omschrijving past de toekomstdroom van Sparrenhof goed bij het gedachtegoed en concept van de pedagogische vrijplaats.

2.3 De unieke meerwaarde van Sparrenhof

Wat maakt Sparrenhof nu uniek en wat is de meerwaarde? En wat is het verschil met reguliere, educatieve en pedagogische instituties? Het antwoord op deze vragen is driedig: het heeft te maken met de **specifieke plek**, de **specifieke missie** van Sparrenhof, maar ook met de **specifieke aanpak** die we daar hanteren.

¹ De term ‘pedagogische vrijplaats’ komt uit sociaal-pedagogische literatuur en is als zodanig wetenschappelijk erkend. In de alledaagse (pedagogische) praktijk en in onze samenleving is de term minder bekend en vertrouwd. Het blijkt soms negatieve of ongemakkelijke associaties op te roepen. Op Sparrenhof zullen we deze term in het alledaagse werken niet op voorhand gebruiken, maar het concept helpt wel om onze werkwijze te onderbouwen. We zullen in de nabije toekomst ondervinden of er alternatieve termen zijn.

Een specifieke plek

Sparrenhof is een unieke locatie met 24 hectare natuur, die volop rust en ruimte en kansen biedt om zintuigen te prikkelen en fysieke activiteiten uit te lokken. Het is een omheind terrein dat afgesloten kan worden met een poort. Hierdoor kan de veiligheid van jongeren in hoge mate worden gegarandeerd. Deze omgeving zorgt voor unieke (leer)ervaringen met de elementen (aarde, water, lucht, vuur). Het is daardoor uitermate geschikt voor 'outdoor learning' en andere buitenactiviteiten. De rust op het terrein is tevens waardevol voor jongeren die last hebben van overprikkeling en (maatschappelijke) druk.

De unieke locatie kan positief bijdragen aan sociale en mentale veerkracht van jongeren. Want de natuurrijke omgeving is een krachtige hulpbron om het eigen welzijn in balans te brengen. Verschillende studies tonen aan dat de kracht van natuur het concentratievermogen vergroot en zorgt voor een versneld herstel. Bovendien biedt de natuur ook prikkeling van de zintuigen en doet het een appèl op fysieke ervaringen die zorgen voor exploratiemogelijkheden. Deze zijn (naast contact en bevestiging) cruciaal voor de invulling van de behoefte aan autonomie, verbondenheid en competentie zoals omschreven in de zelfdeterminatietheorie van Deci & Ryan (2000).

Sparrenhof is ook een plek met veel cultuur-historische waarde, die individuele leerprestaties en het welbevinden van jeugdigen overstijgt. Het gaat op Sparrenhof dan ook over het grotere plaatje, namelijk: zorg voor elkaar en de wereld, wederkerigheid, respect en sociale rechtvaardigheid.

Een specifieke missie

Op Sparrenhof mogen jongeren in hun eigen tempo leren, zichzelf zijn en ontdekken wat hun brede talenten zijn (ONT-wikkelen). We willen dat ze minder competitie en prestatiedruk ervaren (ONT-moeten). Daarnaast ontwikkelen we het programma op Sparrenhof samen mét (Tilburgse) jongeren. We willen een inclusief Sparrenhof, door het programma toegankelijk te maken voor alle jongeren, ongeacht leeftijd, niveau, afkomst of achtergrond. Door bijzondere, ontmoetingen, tussen hen mogelijk te maken, komen zij in aanraking met andere jongeren, andere contexten en perspectieven. Uit onderzoek blijkt dat niet-alledaagse ontmoetingen, in contact komen met jongeren met andere interesses, gewoonten, talenten en perspectieven bevorderend werken voor de ontwikkeling van veerkracht en de persoonlijke en sociale identiteitsontwikkeling kan verrijken (Sieckelinck en Kaulingfreks, 2022).

Voorbeelden uit de proeftuinen:

Sparkling Sparrenhof

Tijdens de zomerweken maakten jongeren uit Tilburg en de regio kennis met jongeren die ze nog niet kenden. Enkele maanden later blijkt dat sommigen van hen elkaar nog steeds spreken, fysiek en online. "We hebben in de zomerweek op Sparrenhof een appgroep gemaakt. Ik spreek ze nog best vaak."

Voorbeelden uit de proeftuinen:*Campus Sparrenhof:*

Tijdens het Creakamp van het Beatrixcollege (juni 2023 en mei 2024) worden tweedejaars leerlingen door elkaar gemixt. De opdracht is breed: maak iets zodat mensen anders naar deze plek kijken. De leerlingen worden hierin begeleid door kunstenaars, experts uit de reclamewereld en studenten. De ontmoetingen zorgen voor veel nieuwe indrukken, waarbij leerlingen leren van elkaar en zichzelf op een andere manier leren kennen.

Ook tijdens de Maakdagen van de ROC Theateropleiding (november 2023) zijn leerlingen van alle leerjaren door elkaar gehust. Dat zorgde voor een andere groepsdynamiek. Zo kwamen leerlingen van OC Leijpark die op Sparrenhof in het groen werken, in contact met leerlingen van de ROC theaterschool. Ze maakten onderling contact en waren nieuwsgierig naar elkaar, waarop de leerlingen van OC Leijpark werden uitgenodigd om naar een theaterscène te komen kijken.

Een specifieke aanpak

De unieke plek en missie zorgen ervoor dat er anders wordt gewerkt dan vaak gebruikelijk is in het reguliere onderwijs, de kinderopvang en het kinder- en jongerenwerk. Sparrenhof biedt namelijk volop mogelijkheden om alle zintuigen te prikkelen en uiteenlopende (fysieke) ervaringen te bieden. Daarbinnen is nog volop keuzevrijheid voor deelnemers. We vermijden competitie, zodat jongeren niet steeds met elkaar worden vergeleken. Hierdoor neemt de prestatiedruk af.

In de begeleiding bekrachtigen we de ontwikkeling en groei van de individuele jongere en de groep. Bekräftiging en bevestiging van ieders bijdrage hebben zij nodig om veerkracht te kunnen ontwikkelen. Er ligt minder nadruk op het behalen van de vooropgestelde leerdoelen die in een curriculum of beleidsplan zijn voorgeschreven. Tegelijkertijd weten we dat sommige activiteiten in het reguliere onderwijs zich wel tot vooropgestelde leeruitkomsten moeten verhouden. Hier houden we uiteraard rekening mee.

In onze aanpak spreken we jongeren op hun meervoudige talenten aan. Zo worden praktische, ambachtelijke, sportieve of creatieve talenten net zo hoog gewaardeerd als cognitief talent. Er is geen hoog-laag denken, zoals we dat binnen het citosysteem kennen. Diversiteit aan talenten en achtergronden wordt juist gewaardeerd en gestimuleerd. De verwachting is dat deze aanpak gelijke kansen op brede talentontwikkeling bevordert. Daarom stimuleren we dat op Sparrenhof verschillende groepen jongeren zoveel mogelijk met elkaar in contact komen. Zodat er meer bijzondere ontmoetingen mogelijk worden gemaakt.

Voorbeelden uit de proeftuinen:*Expeditie Sparrenhof*

Een leerling van Back on Track neemt op maandag deel aan het programma op Sparrenhof. Ze is positief over de activiteiten die worden georganiseerd. "Sparrenhof is op maandag en dat motiveert mij om op de andere dagen ook te komen." Ze vindt de ruimte op Sparrenhof fijn en geeft aan dat ze er veel kan doen. De begeleiders zien de leerlingen echt staan. Ze hoopt dat meerdere groepen jongeren tegelijk deelnemen aan een aanbod. "Dat zou ik fijner vinden. Dan is het niet helemaal stil en voelt het normaler. Dan zijn we er niet alleen. Dit is een plek voor kinderen die moeite hebben om te komen. Als ze iets van je vragen wordt er niet gepusht. Ik word hier uitgedaagd, maar niet omgeduwd."

Campus Sparrenhof

Tijdens het Creakamp krijgen de leerlingen van het Beatrixcollege de ruimte om zelf invulling te geven aan de opdrachten. "Op school doe je alles voor een cijfer. Dan denk je: wat zou de docent mooi vinden? Dat is met het Creakamp niet. Nu mag ik zelf weten hoe ik iets maak." (havo-leerling klas 2)

3 Veerkracht stimuleren

3.1 Wat is veerkracht?

In essentie kun je stellen dat er op Sparrenhof binnen de diverse proeftuinen gewerkt wordt aan het bevorderen van (individuele én sociale) veerkracht bij jongeren. Veerkracht is een gelaagd fenomeen, het kent een persoonlijke en sociale component en kun je als volgt omschrijven: *Veerkracht is het vermogen om hulpbronnen aan te spreken binnen jezelf, je sociale omgeving en in de bredere samenleving zodat je leert omgaan met de uitdagingen en gegeven omstandigheden van alledag. Veerkracht is nodig om het algemeen welbevinden in balans te kunnen brengen. Sociale veerkracht is het vermogen van een groep mensen om als gemeenschap opgewassen te zijn tegen uitdagingen en gegeven omstandigheden van alledag.*

© 2023 Bureau voor Beeldzaken/lectoraat Opvoeden voor de Toekomst

3.2 Werkende mechanismen bij het bevorderen van veerkracht

Uit literatuuronderzoek blijkt er een relatie te bestaan tussen de invulling van de drie basisbehoeften **autonomie**, **verbondenheid** en **competentie** en het ontwikkelen van individuele en sociale veerkracht.

- Autonomie gaat over de behoefte om zelf invloed te hebben op je leven en jezelf kunnen zijn.
- Verbondenheid gaat over de behoefte om relaties aan te gaan.
- Competentie gaat over de behoefte om vaardig te zijn, om dingen te kunnen aanpakken en oplossen.

Het invullen van basisbehoeften verloopt via **exploratie** (ruimte om te ontdekken en te experimenteren), **contact** (sociale relaties aangaan en onderhouden) en **bevestiging** (beprechtiging van wat je doet en wie je bent). In theorie zijn dit belangrijke 'werkende mechanismen' die zorgen voor mentaal welbevinden (Eertwegh, 2023).

De basisbehoefte autonomie

Op Sparrenhof mogen jongeren zichzelf zijn. Ze leren zichzelf en elkaar kennen en hebben daarbij een bepaalde mate van keuzevrijheid (exploreren). Ze hebben inspraak² in de route en het tempo waarin zij zich kunnen en willen ontwikkelen. Daarbij leren ze om rekening te houden met elkaar en onderlinge verschillen te waarderen. Meer dan in het reguliere onderwijs ontwikkelen jongeren op Sparrenhof hierdoor eigenaarschap en zelfregie. In het onderzoek Empty Farm to Fill noemen we dit *agency arrangeren*. Dat is een belangrijke voorwaarde om veerkracht te ontwikkelen. Als jongeren meer invloed hebben en mede eigenaar zijn van hun (talent)ontwikkeling versterkt dat hun zelfbeeld, zijn ze meer gemotiveerd en wordt de basisbehoefte autonomie beter ingevuld. Uniek is dat deze doelgroep op Sparrenhof bovendien worden blootgesteld aan prikkels en ervaringen in de natuur. Dat kan helpen om die autonomie en eigenheid te vervullen. Wordt de basisbehoefte autonomie gefrustreerd, dan uit zich dat in een gevoel van druk en dwang. Sparrenhof probeert daarom juist een alternatief te bieden voor de disfunctionele druk die uitgaat van de hoge maatschappelijke verwachtingen.

Voorbeelden uit de proeftuinen:

Expeditie Sparrenhof

Praktijkcollege Tilburg komt naar Sparrenhof met een groep 3^e jaars leerlingen voor een snuffelstage. Leerlingen kunnen op Sparrenhof ontdekken waar hun interesses liggen. Bijvoorbeeld in facilitair werk of groen. Ze voeren taken op het terrein uit om er zo achter te komen wat hun passende uitstroommogelijkheden zijn na school.

Sparkling Sparrenhof

Een groep jongeren organiseert zelf een kamp op Sparrenhof omdat zij problemen ondervonden met hun mentale gezondheid. Met hun ervaringen willen zij juist iets voor een ander betekenen. Ze bepalen zelf hoe het kamp eruit komt te zien. Daarbij worden ze ondersteund door jongerenwerkers. Tijdens het organiseren leren zij verschillende vaardigheden. Zo produceert iemand een flyer en bedenkt een ander het dagprogramma van het kamp.

De basisbehoefte verbondenheid

Ook de basisbehoefte verbondenheid kan worden ingevuld met de specifieke aanpak binnen Sparrenhof. Hier ligt de nadruk niet op individuele prestaties, maar op het samen optrekken, samen spelen, samenwerken en samen leren. Contact aangaan met anderen en erbij mogen horen zijn cruciaal voor de invulling van deze basisbehoefte. Bij frustratie van verbondenheid is er sprake van een gevoel van vervreemding en eenzaamheid, waar veel jongeren in deze tijd mee worstelen.

² Misschien hebben jongeren niet letterlijk inspraak, maar bijvoorbeeld in de proeftuin Expeditie Sparrenhof wordt er wel rekening gehouden met hun specifieke mogelijkheden (talenten) en beperkingen.

Sparrenhof wil een inclusieve plek zijn en biedt de mogelijkheid voor jongeren om georganiseerd of op spontane wijze contact te leggen met anderen. De basisbehoefte verbondenheid beperkt zich niet alleen tot menselijk contact, maar in ruimere zin tot contact met de fysieke wereld in het hier-en-nu. Het gevoel erbij te horen, je thuis te voelen, ertoe te doen, betekenisvol te zijn voor anderen en daarbij jezelf mogen zijn, noemen we in het onderzoek van Empty Farm to Fill: *Sense of belonging*. Dit begrip verbindt de basisbehoeften autonomie en verbondenheid.

Voorbeelden uit de proeftuinen:

Expeditie Sparrenhof

Tijdens de jubileumactiviteit op Sparrenhof eind 2023 verzorgden leerlingen van VSO Parcours en OC Leijpark de catering, zoals het uitserveren van hapjes en drankjes. Bij de samenstelling van de groepjes werden leerlingen door elkaar gehusseld. Dit zorgde voor een samenwerking tussen leerlingen van beide scholen. De kans is groot dat leerlingen in de toekomst vaker samenwerken, want door het uitwisselen van kennis en ervaring wordt nog beter aangesloten bij de leerbehoeften van leerlingen.

Ook binnen het programma Back on Track ervaren leerlingen meer verbinding met andere jongeren. “Er is meer ruimte voor sociaal contact met leeftijdsgenoten. Ik leer ze beter kennen dan in een klas, want dan heb je alleen contact tijdens de pauzes en bij de lunch.” (leerling Back on Track)

Campus Sparrenhof

Leerlingen van de Nieuwste School (3 VMBO-TL) ontwerpen een sport- en spelactiviteit, die ze willen uitvoeren met leerlingen die vanuit het basisonderwijs op kamp zijn op Sparrenhof. Ze leggen zelf de contacten om dit te realiseren.

Sparklink Sparrenhof

Jongeren die betrokken zijn bij ENA (Even Niet Alleen) organiseerden tijdens de Zomerweken van R-Newt op Sparrenhof een activiteit over mentale gezondheid. ENA is een initiatief opgericht door jongeren die steun bij elkaar vinden en mentale gezondheid bespreekbaar maken. ENA wilde graag ook andere jongeren kennis laten maken met dit project. Ondanks dat er jongeren aan meededen die elkaar vooraf niet kenden en zij het in het begin heel spannend vonden, ontstond er een verbinding tussen de jongeren. Deze ontmoetingen werkten ook in de periode na de zomerweek nog door.

De basisbehoefte competentie

De derde basisbehoefte is de behoefte aan competentie. Invulling van deze basisbehoefte gebeurt door bevestiging van het eigen kunnen. Een kind krijgt zicht op de gewenste consequenties van het eigen handelen, die erkend worden door zichzelf én belangrijke anderen. Invulling van deze behoefte uit zich in een gevoel capabel te zijn en kansen te zien om op te pakken in de toekomst. Frustratie van deze behoefte komt tot uiting in een gevoel van ineffectiviteit/faalangst en hulpeloosheid.

In lijn hiermee is de aanpak op Sparrenhof gericht op het bevestigen en bekrachtigen van de potenties van de jongeren, in plaats van de nadruk te leggen op deficiënties. Met andere woorden, in de begeleiding van professionals ligt de aandacht op wat jongeren kunnen, niet op wat er (nog) niet lukt. Om de basisbehoefte competentie te kunnen invullen hebben zij positieve emotionele ervaringen nodig (gevoelens van trots, het gevoel succesvol te zijn, het gevoel dat iets lukt, dingen voor elkaar te krijgen), als individu én als groep. Daar is het professionele handelen op Sparrenhof specifiek op gericht.

Uit het onderzoek Empty Farm to Fill blijkt dat het werken aan positieve emoties hen een boost geeft. Dat doen we door de meervoudige talenten van jongeren te erkennen en bekrachtigen. Vaak leidt dit tot gevoelens van trots, ertoe te doen, erbij te horen en succesvol te zijn. Daardoor zien jongeren meer perspectief en kansen voor zichzelf in de toekomst. In pedagogisch jargon uitgedrukt moeten we op Sparrenhof voortdurend alert zijn dat de 'emotiehuishouding en aspiratiehuishouding' van jongeren gevoed wordt. Bevestiging dat zij deugen, er toe doen, trots mogen zijn op zichzelf en elkaar is belangrijker dan hun leerresultaten uit te drukken in cijfers.

Voorbeelden uit de proeftuinen:

Expeditie Sparrenhof

Volgens de groendocent van Parcours leiden onderwijsactiviteiten op Sparrenhof tot een betere ontwikkeling van de arbeidscompetenties van de leerlingen. Het resultaat is dat leerlingen sneller kunnen bewijzen dat ze bepaalde arbeidscompetenties hebben behaald. Hierdoor ontstaat ruimte voor het aanleren of verbeteren van andere competenties.

Sparkling Sparrenhof

Jongeren hebben op Sparrenhof een Business-Fair georganiseerd. Dit was ter afsluiting van het project Mind & Business (Weave & R-Newt). Ze leerden hun eigen business opzetten en ook om het te presenteren en te promoten. Daarnaast leerden ze een levendig event neer te zetten. Het grote aantal bezoekers gaf deelnemers een boost om verder aan de slag te gaan met hun onderneming. Ze ontvingen veel erkenning en waardering van familie, vrienden, elkaar, de coaches en de professionals. Zo konden ze in een veilige omgeving experimenteren en leren. Daar droeg de locatie aan bij.

4 Conclusie

Wij zien Sparrenhof als een pedagogische vrijplaats. Een microsamenleving op een unieke plek, met een specifieke missie en aanpak. Sparrenhof maakt voor jongeren het verschil vanwege de continue focus op hun individuele én sociale veerkracht. Dit stimuleert een positieve identiteits- en talentontwikkeling en bevordert hun welzijn. Binnen de proeftuinen ligt de nadruk op de basisbehoeften autonomie, verbondenheid en competentie. De potenties, dromen en talenten van jongeren zijn het uitgangspunt.

Op Sparrenhof waarderen we diversiteit en stimuleren we kansengelijkheid. Verschillen mogen er zijn, op alle niveaus (leeftijd, achtergrond, gender, intelligentie, sociale klasse, et cetera). Competitie wordt zo veel mogelijk vermeden, om prestatiedruk tegen te gaan. We werken aan een cultuur van wederkerig respect en sociale rechtvaardigheid. Dit dragen alle betrokken professionals, bestuurders en jongeren gezamenlijk uit. En als het ons lukt, willen we op deze prachtige plek de wereld met elkaar een stukje gezonder en beter maken.

Referenties

- Deci E. & Ryan, R. (2000). The 'why' and the 'what' of goal pursuits. Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, 2000, nr. 11, p.277-268.
- Eertwegh, T. van den (2023): *Inside Out! Mentaal welbevinden Eindhovense jongeren, een praktijk-theoretisch framework*. Onderzoeksrapportage fase 1. Tilburg: Lectoraat Opvoeden voor de Toekomst | Hogeschool Pedagogiek.
- Heetebrij, M. (2021). *Haalbaarheidsonderzoek Landgoed Sparrenhof*. Tilburg: Stichting Sparrenhof en Gemeente Tilburg.
- Heijnen, E. (16 jan. 2024). *Jongeren undergroundcultuur als hidden curriculum*. Lezing. Tilburg: Fontys Academy of the Arts
- Kooijmans, M. (2021). 'Later word ik zeemeermin'. Verlengingsaanvraag 21-25. Tilburg: Fontys Hogeschool Pedagogiek | Lectoraat Opvoeden voor de Toekomst.
- Masschelein, J. (16 september 2023). *Een pedagogische atlas: arrangeren van vormende ontmoetingen*. Keynote. Brussel: Vlaams Nederlandse Conferentie Sociaal en Pedagogisch Onderzoek
- Doelman, E. (23 juni 2022). Tilburgse Jeugd krijgt eerste pedagogische vrijplaats: 'Radicale omslag is noodzakelijk'. In Zorg + Welzijn.nl. <https://www.zorgwelzijn.nl/tilburgse-jeugd-krijgt-eerste-pedagogische-vrijplaats-radical-omslag-is-noodzakelijk/>
- Sieckelink, S. & Kaulingfreks, F. (2022). *Speelruimte voor identiteit. Samenwerken aan veerkrachtige identiteitsvorming van jongeren*. Amsterdam University Press.

Andere publicaties Empty Farm to Fill.

- Gent, M. van & Kooijmans, M. (2024 te verschijnen). *Empty Farm to Fill, bouwstenen voor het ontwerpen van pedagogische vrijplaatsen*. Tilburg: Fontys Pedagogiek – Lectoraat Opvoeden voor de Toekomst.
- Achthoven, J. & Kooijmans, M. (2024). De tegenmacht van pedagogische vrijplaatsen. Wat jeugdparticipatie vermag. In: *Kunstzone, tijdschrift voor kunst en cultuur in het onderwijs*. No. 1, januari 2024, pag. 36-39.
- Kooijmans, M. (2023). Vijf vragen over pedagogische vrijplaatsen. In: *Twaalf tot achttien, Tribu: Tribune voor de leraar. Wendbaar en Veerkrachtig. Kenniscentrum Youth Education for Society leidt op voor de toekomst*. Pag. 6.
- Kooijmans, M., Achthoven, Cuypers, N., Gent, M. van, Wijts, I. (2022). *Fundament Pedagogische Vrijplaatsen Empty Farm to Fill. Een leidraad voor het onderzoeken en ontwerpen van pedagogische vrijplaatsen*. Tilburg: Fontys Pedagogiek – Lectoraat Opvoeden voor de Toekomst.
- Achthoven, J. (2022). *Pedagogische vrijplaatsen en de kunsten. Rapportage deelstudie 2- Empty Farm to Fill*. Tilburg: Fontys Pedagogiek – Lectoraat Opvoeden voor de Toekomst.
- Gent, M. & I. Wijts (2022). *De kunst van het dromen vangen. Rapportage deelstudie 1 - Empty Farm to Fill*. Tilburg: Fontys Pedagogiek – Lectoraat Opvoeden voor de Toekomst.
- Kooijmans, M. (2022). Toetsen is 'old school'. Pleidooi voor pedagogische vrijplaatsen. Gastcolumn. In: *Van Twaalf tot achttien. Vakblad voor voortgezet onderwijs*.

COLOFON

Titel: Ont-moeten en Ont-wikkelen, fundament voor Sparrenhof als pedagogische vrijplaats.

Tekst: Tom van den Eertwegh & Maike Kooijmans
i.s.m. Ron Antens, Marlies Heetebrij, Dennis Janssen, Bas Krans, Karin Spijkers

Tekstredactie: Judith Jansen (Comma Werkt)

Plaats: Tilburg

Jaar: 2024

DOI: 10.48544/01e57937-7031-46ef-b9ed-72a6e246f14b

Dit is een uitgave van de Professionele Werkplaats Sparrenhof, uitgegeven door de kernpartners op Sparrenhof: Gemeente Tilburg, T-Primair, Portfolio, ContourdeTwern, Stichting Sparrenhof, Fontys Pedagogiek.

Er mag uit deze uitgave worden geciteerd met de volgende bronvermelding:

Eertwegh, T. & Kooijmans, M. (2024). *Ont-moeten en Ont-wikkelen, fundament voor Sparrenhof als pedagogische vrijplaats*. Tilburg: Professionele Werkplaats Sparrenhof - Kernpartners Sparrenhof.